

Bölüm 5

Koruyucu Faktörler: Aile Desteği, Okul Bağlılığı ve Toplum Direncinin Rolü

Kayla N. Ellefsen*

**PhD, Baş Toksikolog Yardımcısı, Travis County Adli Tıp Kurumu, Austin, TX, ABD*

DOI: [10.70020/BI.20260102.5](https://doi.org/10.70020/BI.20260102.5)

Özet

Ergenlerde madde kullanımı ciddi bir kamusal sağlık problemi olmasına rağmen, bu konunun Kuzey Kıbrıs gibi belirli bölgesel bağlamlarda koruyucu faktörlerinin araştırıldığı çalışmaların sayısı limitlidir. Bu çalışmada, aile desteği, okula bağlılık, keyif için kitap okuma ve spora aktif katılım gibi belirli koruyucu faktörler ile 15–16 yaş arası lise öğrencilerinin madde kullanımı davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. 2024 yılında, Kuzey Kıbrıs'ta öğrenim gören ortaöğretim öğrencilerine kesitsel bir anket çalışması yapılmıştır. Tütün kullanımı, alkol tüketimi ve esrar kullanımı dâhil olmak üzere madde kullanımına ilişkin sonuçlar ile her bir koruyucu faktör arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla korelasyon analizleri ve basit doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır. Okula bağlılık, özellikle sigara ve alkol kullanımıyla, daha sınırlı düzeyde ise esrar kullanımıyla olmak üzere, madde kullanımında en güçlü ve en tutarlı istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü ilişkileri göstermiştir ($r = -0.10$ ile -0.28). Aile desteği ve keyif amaçlı kitap okuma, özellikle sigara kullanımı, yakın dönemde alkol kullanımı ve aşırı alkol tüketimi ile olmak üzere, daha düşük madde kullanımıyla zayıf ancak tutarlı ilişkiler göstermiştir. Spora katılım karışık sonuçlar göstermiş; sigara açısından küçük koruyucu bir etki görülürken, yakın dönemde alkol kullanımı açısından pozitif ilişki gözlemlenmiştir. Bu bulgular, Kuzey Kıbrıs'ta ergenlerde madde kullanımının önlenmesinde okula bağlılığın temel bir koruyucu faktör olduğunu vurgulamaktadır. Aile dinamikleri ve müfredat dışı aktiviteler rol oynasa da, etkileri limitliydi. Bu bulgular, gençler arasında madde kullanım riskini azaltmak amacıyla okul, aile ve yapılandırılmış boş zaman alanlarını bütünleştiren, çok boyutlu ve kanıta dayalı önleme stratejilerinin geliştirilmesini desteklemektedir.

Anahtar kelimeler: Koruyucu faktörler, aile desteği, ergenlerde madde kullanımı, okula bağlılık, psikolojik dayanıklılık

5.1. Giriş

Avrupa’da ergenlerde madde kullanımında genel olarak bir azalma görülmüş olsa da alkol ve diğer maddelerin kullanımı halk sağlığı açısından önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Elektronik sigaraların artan popülerliği, esrara karşı değişen bakış açısı ve alkole olan erişim gibi ortaya çıkan eğilimler, bu durumun karmaşık ve gelişen yapısını ortaya çıkarmaktadır. 2024 yılında yapılan Alkol ve Diğer Uyuşturucu Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Anketi Projesi’ne (ESPAD) göre, lise öğrencilerinde yaşam boyu sigara kullanımı %32’ye düşmüş olsa da, bu değerlendirmeye elektronik sigara kullanımı da dâhil edildiğinde bu oran %47’ye yükselmiş ve alternatif nikotin ürünlerine yönelik daha geniş bir yönelimi yansıtmıştır (ESPAD Group, 2025). Alkol tüketimi ve arka arkaya içki içme azalmış olsa da, erken yaşta başlama ve riskli içme davranışları birçok bölgede sorun olmaya devam etmektedir. Esrarın ergenler üzerindeki uzun vadeli etkilerine ilişkin süregelen endişelere rağmen, yaşam boyu kullanım oranının %12 olması dikkat çekicidir; bu durum, esrar kullanımının büyük ölçüde düşük riskli olarak algılanmasından kaynaklanıyor olabilir.

Kuzey Kıbrıs, bu genel Avrupa eğilimlerini yansıtmakla birlikte kendine özgü bazı örüntüler de sergilemektedir. Diğer birçok bölgede olduğu gibi, ergenlerde alkol ve tütün tüketimi yaygındır (Hatipoğlu, 2024). 2019–2023 yılları arasında sigara kullanımı %39,8’den %29,5’e düşmüş olsa da, 2023 yılında elektronik sigara kullanım oranı %27,9 olarak tespit edilmiştir (Bekiroğulları, 2024). Yaşam boyu alkol kullanımı, ESPAD ortalamasından çok daha düşük olsa da (%73), Bölüm 3’te belirtildiği üzere öğrencilerin yaklaşık dörtte birini (%24,7) etkilemektedir (ESPAD, 2025). Bugüne kadarki en düşük ergen alkol kullanım oranı olmasına rağmen, Kuzey Kıbrıs’taki lise öğrencileri arasında aşırı alkol tüketimi oranı (%21,5) yüksekliğini korumaktadır. ESPAD Avrupa ülkelerine benzer olarak, esrar Kuzey Kıbrıs’ta da en yaygın yasa dışı madde olmaya devam etmekte olup, yaşam boyu kullanım oranı son yıllarda %2,0–%3,8 arasında dalgalanmıştır (Bekiroğulları, 2024; Spargo, 2025).

Kültürel normlar, medyadaki yaygınlık ve maddelere kolay erişim tütün, alkol ve esrarın ergenlik döneminde en yaygın kullanılan maddeler olmasında önemli rol oynamaktadır (Bekiroğulları, 2024b). Bu maddelerin bireysel sağlık risklerinin ötesinde, ergenlerin madde kullanımı; sağlık hizmetleri, ruh sağlığı hizmetleri ve tedavi programlarıyla ilişkili maliyetlerden kaynaklanan ekonomik yükler, sağlık sistemleri üzerindeki baskılar, eğitimden kopuş, çocuk suçluluğu ve sürekli politika reformu ihtiyacı gibi daha geniş toplumsal sorunlara da katkıda bulunabilmektedir (Hawkins vd., 1992; Room, 2005; Vakalahi, 2001). Bu duruma yanıt olarak, erken dönem önleme araştırmaları, ergen madde kullanımıyla ilişkili risk faktörlerini belirlemeye odaklanmış ve bu doğrultuda hedefe yönelik önleme çalışmalarının geliştirilmesini amaçlamıştır. Buna karşılık, madde kullanımına başlama ve kullanımın artmasını tamponlayabilecek koruyucu faktörlerin anlaşılmasına yakın zamana kadar görece daha az önem verilmiştir.

5.2. Literatür Taraması

Kişisel, aile, akran, okul ve toplum değişkenlerinin ergenlerde madde kullanımına etkisi karmaşıktır; bunun sebebi, bu değişkenlerin madde kullanımı üzerinde hem risk hem koruyucu etkisi olmasıdır (Hawkins vd., 1992; Luthar vd., 2000; Nawi vd., 2021; Sameroff, 2000; Stone vd., 2012; Vakalahi, 2001). Risk faktörleri, madde kullanımına başlama ya da kullanımın artma olasılığıyla ilişkilidir; buna karşılık koruyucu faktörler, bu risklerin etkisini tamponlayabilir, aracılık edebilir ya da düzenleyici rol oynayabilir. Sosyal kontrol teorisi, güçlü bağlanma, bağlılık, katılım ve toplumsal inançlara sahip ergenlerin suça ve sapkın davranışlara yönelme olasılığının daha düşük olduğunu öne sürmektedir (Hirschi, 1969). Bu doğrultuda, boylamsal ve kesitsel birçok çalışma; madde kullanımı ile aileye bağlılık, akademik katılım ve okul aidiyeti, spora katılım, din ve yapılandırılmış boş zaman etkinlikleri gibi faktörler arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Hawkins vd., 1992; Heradstveit vd., 2023; Ismail vd., 2024; King & Chassin, 2004; Li vd., 2011; Oesterle vd., 2008; Patrick & Schulenberg, 2014; Perkins & Jones, 2004; Steiner vd., 2019; Stone vd., 2012). Bu faktörlerin koruyucu etkiler olarak nasıl çalışacağını anlamak, ergenlerde madde kullanımını azaltacak daha

etkili önleme stratejileri ve bilgilendirme politikaları geliştirmek için kritik öneme sahiptir.

Geniş bir araştırma literatürü, güçlü aile ilişkileri ve okula bağlılığın ergen madde kullanımına karşı koruyucu olduğunu ortaya koymuştur. Bu faktörler; tütün kullanımı (Morojele ve Brook, 2001), alkol kullanımı (Dever vd., 2012; Locke ve Newcomb, 2004; Maggs vd., 1997; Oesterle vd., 2008) ve esrar kullanımı (Dever vd., 2012; Maggs vd., 2008; Sampasa-Kanyinga vd., 2022; Schulenberg vd., 2005) açısından daha düşük oranlarla tutarlı biçimde ilişkilidir. Örneğin, Steriner vd. (2019), aile ve okula bağlılığı yüksek olan ergenlerin, yetişkinlik döneminde reçeteli ilaçların kötüye kullanımı ve diğer yasa dışı maddeleri kullanma olasılığının, düşük bağlılığa sahip olanlara kıyasla yaklaşık %65 daha düşük olduğunu bildirmiştir. Benzer şekilde Rose vd. (2024), ergen sağlığı risklerine ilişkin güncel meta-analizlerinde; aidiyet, bağlanma, duygusal yakınlık ve katılımı içeren okul bağlılığı ile madde kullanımı arasında anlamlı bir koruyucu ilişki tespit etmiştir. Li vd. (2011) ayrıca, okul bağlılığında hem davranışsal hem de duygusal artışların ergenlerde tütün, alkol ve esrar kullanımının azalmasını öngördüğünü göstermiştir.

Aile ve okul ile bağlantılı koruyucu faktörler iyice araştırılmış olsa da, spora katılım ve boş zamanlarda yapılan etkinliklerin ergenlerde madde kullanımına olan etkisinin incelendiği araştırmalar sınırlı ve çelişkilidir. Çıktılar genellikle yapı, yoğunluk ve katılımın bağlamına dayanmaktadır (Albertos vd., 2021; Dever vd., 2012; Terry-McElrath vd., 2011; Zenic vd., 2023). Bazı durumlarda spora katılım, alkol kullanım riskinin artmasıyla ilişkilidir. Örneğin, Devcic vd. (2018), Hırvatistan'daki ergenlerde bireysel spor aktivitelerine uzun süreli katılımın; yüksek başarı beklentileri ve sporu bırakma eğilimleriyle ilişkili olarak aşırı alkol tüketimi düzeylerinde artışı öngördüğünü ortaya koymuştur. Benzer bir şekilde, Terry-McElrath vd. (2011), Amerikan lise atletik takımlarında katılımın, artan alkol kullanımı ve tütün kullanımının anlamlı düzeyde daha yüksek olmasıyla ilişkili olduğunu rapor etmiştir. Bununla birlikte, takım sporları dışındaki fiziksel aktivitelerin (örneğin bireysel egzersiz) sigara, alkol ve esrar kullanımının azalmasıyla ilişkili olduğunu da belirtmişlerdir.

Boş zaman etkinlikleri de spora katılıma benzer biçimde karmaşık bir yapı sergilemektedir. Albertos vd. (2021), yapılandırılmamış boş zaman etkinliklerinin (arkadaşlarla vakit geçirmek, alışveriş, spor müsabakaları vb.), Hollanda, İspanya

ve Peru'daki ergenler arasında daha sık ve daha yoğun alkol kullanımıyla ilişkili olduğunu bulmuştur. Buna karşılık, yapılanmış boş zaman aktivitelerinin güçlü bir etki göstermezken, aile temelli boş zaman etkinliklerinin hem yıllık alkol kullanımı hem de aşırı alkol tüketimi riskini azalttığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, boş zaman etkinliklerinin koruyucu potansiyelini değerlendirirken etkinlik türleri arasında ayırım yapmanın önemini vurgulamaktadır.

Önceki çalışmalar temel alındığında, özellikle Kuzey Kıbrıs'taki gibi bölgesel ergen nüfuslarında aile desteği, okula katılım ve yapılandırılmış ders dışı etkinlikler gibi belirli koruyucu faktörlerin madde kullanımıyla nasıl ilişkili olduğunun incelenmesine hâlâ ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışma, koruyucu faktörlerin ergenlerde madde kullanımı ile nasıl ilişkilendiğini inceleyerek bu boşluğu doldurmayı hedefler. Bu faktörlerin uzun vadeli olarak izlenmesi, önleme stratejilerine daha fazla yön verebilir ve bölgede halk sağlığı politikalarının etkinliğini artırabilir.

5.3. Metodoloji

5.3.1. Araştırma Hedefleri ve Soruları

Bu çalışmanın temel amacı seçilen koruyucu faktörlerle (aile desteği, okula bağlılık, keyif için kitap okuma ve spora aktif katılım) Kuzey Kıbrıs'ta 15-16 yaşlarındaki ergenlerde madde kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Madde kullanımı göstergeleri; son 30 günde sigara kullanım sıklığı, yaşam boyu esrar kullanımı, son 12 ayda esrar kullanımı, son 30 günde esrar kullanımı, alkolün en son tüketildiği gün, ağır epizodik içme (arka arkaya içki içme) sıklığı ve sarhoşluk sıklığını içermektedir. Özellikle aşağıdaki sorulara cevap bulmak hedeflenmiştir:

- i. Bireysel koruyucu faktörlerle (aile desteği, okula bağlılık, keyif için kitap okuma ve spora aktif katılım) madde kullanımı (sigara, alkol ve esrar kullanımı) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
- ii. Bu koruyucu faktörler ergenlerde madde kullanım davranışlarını bireysel olarak ne ölçüde öngörebilmektedir?

5.3.2. Araştırma Tasarımı ve Veri Toplama

Bu çalışma, Kıbrıs'ın kuzey kesimi genelinde 15–16 yaş aralığındaki ortaöğretim öğrencilerini hedef alacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında toplamda 3901 öğrenci ile görüşülmüştür.

Araştırmanın yürütülmesi için Kuzey Kıbrıs Milli Eğitim Bakanlığı'ndan resmî izin alınmıştır. Gerekli tüm izinler yazılı olarak belgelenmiş ve usulüne uygun şekilde imzalanmıştır. Bakanlık onayının ardından okullar araştırmanın uygulanması konusunda bilgilendirilmiştir.

Okullar aracılığıyla ebeveyn onam formları dağıtılmıştır. Ebeveynleri tarafından imzalı onam formu sunulan öğrenciler araştırmaya katılabilmektedir. Veri toplama günü, öğrencilere gönüllü olarak katılmak isteyip istemedikleri ayrıca sorulmuştur. Sadece gönüllü katılım onayı veren öğrenciler çalışmaya dâhil edilmiştir.

Veri toplama süreci, ESPAD anketinin uygulanmasına yönelik özel eğitimler veren Dr. Zafer Bekiroğulları'nın gözetiminde, eğitimli bir araştırma ekibi tarafından yürütülmüştür. Araştırma ekibi her okulu ziyaret etmiş ve tüm okullarda tutarlılığı sağlamak amacıyla kontrollü bir ortamda veri toplama sürecini yürütmüştür.

Anonimlik ve gizliliğin sağlanması amacıyla isim gibi kişisel tanımlayıcı bilgiler toplanmamıştır. Öğrenciler, okullarında belirlenen bir alanda bir araya getirilmiş ve anketi eş zamanlı olarak doldurmuşlardır. Katılımcılara verdikleri yanıtların anonim olduğu ve okul personeli ya da ebeveynler tarafından erişilemeyeceği konusunda güvence verilmiştir. Veri toplama süreci Ekim 2024'te başlamış ve Aralık 2024'te tamamlanmıştır.

Tüm prosedürler, Alkol ve Diğer Uyuşturucu Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Anketi Projesi (ESPAD) tarafından belirlenen etik ilkeler ve metodoloji ile yürütülmüştür.

5.3.3. Ölçekler

Bu çalışmada kullanılan öz-bildirim temelli sonuç ölçümleri; madde kullanımı (sigara, alkol ve esrar) ve koruyucu faktörlere (aile desteği, okula

bağlılık, keyif için kitap okuma ve spora aktif katılım) ilişkin soruları içermektedir. ESPAD soru formu kullanılarak yapılan anketlere öğrenciler öz-bildirim yoluyla yanıtlar vermiştir.

Güncel sigara kullanımı son otuz günde sigara içiş oranıyla belirlenmiştir. Alkol kullanımı, en son kullanım, ağır içki içme ya da arka arkaya içki içme ve sarhoşluk/intoksikasyon ile değerlendirilmiştir. Arka arkaya içki içme, son 30 günde tek seferde 5 ya da daha fazla içki içme olarak tanımlanırken; alkol zehirlenmesi (intoksikasyon) ise son 30 gün içinde en az bir kez sarhoşluk yaşanması olarak tanımlanmıştır. Esrar kullanımı; yaşam boyu esrar kullanımı, yüksek riskli esrar kullanımı (son bir yıl içinde kullanım) ve mevcut esrar kullanımı (son 30 gün içinde kullanım) olarak değerlendirilmiştir.

5.3.4. Veri Analizi

Bireysel koruyucu faktörler (aile desteği, okula bağlılık, keyif için kitap okuma, spora aktif katılım) ile madde kullanımı (sigara, alkol ve esrar) arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Ayrıca, anlamlı korelasyon gösteren koruyucu faktörlerin ergenlerde madde kullanım davranışlarını bireysel olarak ne ölçüde öngördüğünü belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

5.3.5. Etik Hususlar

Çalışma, Helsinki Bildirgesi'ne uygun olarak yürütülmüş ve alanlarında uzman üyelerden oluşan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (No. 2024-09-30). Tüm katılımcılar ve yasal vasileri çalışmanın amacı ve prosedürleri ile ilgili dikkatlice bilgilendirilmişler ve bu vasilerden katılım öncesi yazılı onam formları alınmıştır. Çalışma kapsamında toplanan veriler, katılımcıların gizliliğini korumak ve kişisel bilgilerin yer almasını önlemek amacıyla anonimleştirilerek işlenmiştir.

5.4. Bulgular

Kuzey Kıbrıs'ta 15-16 yaşındaki ergenlerde bireysel koruyucu faktörler ile madde kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon Analizi (Tablo 5.1) uygulanmıştır. Bu bireysel koruyucu faktörlerin madde kullanım davranışlarını ne ölçüde öngörebileceğini belirlemek amacıyla ayrıca basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

Tablo 5.1. Kuzey Kıbrıs'taki Lise Öğrencilerinde Bireysel Koruyucu Faktörler ve Madde Kullanımı Arasındaki İlişkiler

Koruyucu Faktör	Değişken	Korelasyon (r)
Aile Desteği	Okula Bağlılık	0.08**
	Keyif için Kitap Okuma	0.10**
	Spora Aktif Katılım	0.07**
	Sigara Kullanımı (30 gün)	-0.14**
	<i>Alkol Kullanımı</i>	
	Son Kullanım Günü (Güncel)	-0.06*
	Ağır Epizodik İçme (30 gün arka arkaya)	-0.06**
	İntoksikasyon Sıklığı (Sarhoş Olma)	-0.07**
Okula Bağlılık	Spora Aktif Katılım	-0.09**
	Sigara Kullanımı (30 gün)	-0.28**
	<i>Alkol Kullanımı</i>	
	Son Kullanım Günü (Güncel)	-0.24**
	Ağır Epizodik İçme (30 gün arka arkaya)	-0.20**
	İntoksikasyon Sıklığı (Sarhoş Olma)	-0.17**
	<i>Esrar Kullanımı</i>	
	Yaşam Boyu Esrar Kullanımı: 12 Ayda Esrar Kullanımı	-0.12** -0.10**
Keyif için Kitap Okuma	Spora Aktif Katılım	0.14**
	Sigara Kullanımı (30 gün)	-0.08**
	<i>Alkol Kullanımı</i>	
	Son Kullanım Günü (Güncel)	-0.13**
	Ağır Epizodik İçme (30 gün arka arkaya)	-0.12**
Spora Aktif Katılım	Sigara Kullanımı (30 gün)	-0.06**
	<i>Alkol Kullanımı</i>	
	Son Kullanım Günü (Güncel)	0.12**

Not: ** p<0.01 düzeyinde anlamlıdır. * p<0.05 düzeyinde anlamlıdır.

5.4.1. Aile desteği

Aile desteği, sigara kullanımı ($r=-0.14$, $p<0.01$) ve alkol kullanımı ile anlamlı ve negatif yönde ilişkili bulunmuştur; bu ilişki alkolün en son içildiği gün ($r=-0.06$, $p<.05$), ağır epizodik içme sıklığı ($r=-0.06$, $p<.01$) ve sarhoşluk sıklığı ($r=-0.07$, $p<.01$) için de geçerlidir (Tablo 5.1). Ancak bu ilişkilerin görece zayıf olduğu görölmektedir. Bu çalışmada aile desteği ile esrar kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Aile desteği ile diğer koruyucu faktörler arasında anlamlı ancak zayıf düzeyde pozitif ilişkiler bulunmuştur; bunlar okul bağlılığı ($r=0.08$, $p<.01$), keyif için kitap okuma ($r=0.10$, $p<.01$) ve spora aktif katılımı ($r=0.07$, $p<.05$) kapsamaktadır.

Doğrusal regresyon analizlerine göre, sigara kullanımı ve alkol kullanımı (alkolün en son içildiği gün, ağır epizodik içme ve sarhoşluk (intoksikasyon) sıklığı dâhil) aile desteği tarafından öngörölmüştür (Tablo 5.2). Aile desteği ile madde kullanımındaki azalma arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır; özellikle sigara kullanımı [$F(1, 1367) = 28.89$, $p<0.001$, $R^2=-0.08$, $R^2_{adjusted}=0.02$] ve alkol kullanımı (alkolün en son içildiği gün [$F(1, 1367) = 4.87$, $p<0.05$, $R^2=0.004$, $R^2_{adjusted}=0.003$], ağır epizodik içme [$F(1, 1367) = 5.67$, $p<0.05$, $R^2=0.004$, $R^2_{adjusted}=0.003$], sarhoşluk sıklığı [$F(1, 1261) = 7.06$, $p<0.05$, $R^2=0.006$, $R^2_{adjusted}=0.005$]) için. Regresyon katsayılarına göre, aile desteğinde meydana gelen bir birimlik artış; sigara kullanımını 0.08, yakın dönem alkol kullanımını 0.04, ağır epizodik içmeyi 0.03 ve sarhoşluk sıklığını 0.02 oranında azaltmaktadır.

Tablo 5.2. Aile Desteğinin Madde Kullanımına Öngörü Seviyesi

	b	95% CI		t	p	R ²
		(LL, UL)				
Sigara İçme	-0.08	-0.11	-0.05	-5.38	0.000	0.08
Son Gün Alkol Kullanımı	-0.04	-0.09	-0.005	-0.09	0.028	0.004
Ağır Epizodik İcki İçme	-0.03	-0.05	-0.005	-2.38	0.017	0.004
İntoksikasyon (Sarhoş Olma) Sıklığı	-0.02	-0.03	-0.005	-2.65	0.008	0.006

5.4.2. Okula Bağlılık

Aile desteği ile karşılaştırıldığında, okula bağlılık ile sigara ve alkol kullanımı arasında anlamlı negatif ilişkiler gözlemlenmiştir (Tablo 5.3). Okula bağlılık ile sigara kullanımı ($r=-0.28$, $p<.01$), son alkol alım günü ($r=-0.24$, $p<.01$), ağır epizodik içki içme sıklığı ($r=-0.20$, $p<.01$) ve sarhoşluk(intoksikasyon) sıklığı ($r=-0.17$, $p<.01$) arasında anlamlı ama zayıf-orta düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ayrıca okula bağlılık, yaşam boyu esrar kullanımı ($r=-0.12$, $p<.01$) ve son 12 ayda esrar kullanımı ($r=-0.10$, $p<.01$) dâhil olmak değerlendirildiğinde azalmış, esrar kullanımı ile anlamlı ancak zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur. Okula bağlılık ile son 30 günde esrar kullanımı arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. İlginç bir şekilde, okula bağlılık spora katılım ile negatif bir şekilde ilişkilendirilmiştir ($r=-0.09$, $p<.01$).

Benzer olarak, sigara, alkol ve esrar kullanımı (yaşam boyu ve 12 ayda) doğrusal regresyon analizi kullanılarak öngörülmüştür. Okula bağlılık ile madde kullanımındaki azalmalar arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır; sigara kullanımı [$F(1, 1201)=108.13$, $p<0.001$, $R^2=0.08$, $R^2_{adjusted}=0.08$], alkolün en son içildiği gün [$F(1,1201)=73.68$, $p<0.001$, $R^2=0.06$, $R^2_{adjusted}=0.06$], ağır epizodik içme [$F(1,1201)=48.67$, $p<0.001$, $R^2=0.04$, $R^2_{adjusted}=0.04$], sarhoşluk sıklığı [$F(1,1227)=33.34$, $p<0.001$, $R^2=0.03$, $R^2_{adjusted}=0.03$], yaşam boyu esrar kullanımı [$F(1,1195)=17.13$, $p<0.001$, $R^2=0.01$, $R^2_{adjusted}=0.01$] ve son 12 ay esrar kullanımı [$F(1,1162)=13.04$, $p<0.001$, $R^2=0.01$, $R^2_{adjusted}=0.01$]. Regresyon katsayılarına göre, okul bağlılığında meydana gelen bir birimlik artış; sigara kullanımını 0.45, yakın dönem alkol kullanımını 0.52, ağır epizodik içmeyi 0.24, sarhoşluk (intoksikasyon) sıklığını 0.10, yaşam boyu esrar kullanımını 0.06 ve son 12 ay esrar kullanımını 0.06 oranında azaltmaktadır.

Tablo 5.3. Okula Bağlılığın Madde Kullanımına Öngörü Seviyesi

	b	95% CI (LL, UL)		t	p	R ²
Sigara İçme	-0.45	-0.54	-0.37	-10.40	0.000	0.08
Son Gün Alkol Kullanımı	-0.52	-0.63	-0.40	-8.58	0.000	0.06
Ağır Epizodik İçki İçme	-0.24	-0.31	-0.17	-6.97	0.000	0.04
İntoksikasyon (Sarhoş Olma) Sıklığı	-0.10	-0.14	-0.07	-5.77	0.000	0.03
Yaşam Boyu Esrar Kullanımı	-0.06	-0.09	-0.03	-4.13	0.000	0.01
12 Ayda Esrar Kullanımı	-0.05	-0.07	-0.02	-3.61	0.000	0.01

5.4.3. Keyif için Kitap Okuma

Keyif için kitap okuma; sigara kullanımı ($r=-0.08$, $p<.01$), yakın dönem alkol kullanımı ($r=-0.13$, $p<.01$) ve ağır epizodik içme ($r=-0.12$, $p<.01$) ile anlamlı ancak zayıf düzeyde negatif ilişkilidir (Tablo 5.1). Keyif için kitap okuma ile spora aktif katılım arasında anlamlı ama zayıf bir ilişki gözlemlenmiştir ($r=0.14$, $p<.01$). Bu koruyucu faktör için başka bir istatistiki olarak anlamlı ilişki gözlemlenmemiştir.

Doğrusal regresyon analizleri, keyif için kitap okumanın sigara ve alkol kullanımını (alkolün en son içildiği gün ve ağır epizodik içme dâhil) öngördüğünü göstermiştir (Tablo 5.4). Keyif için kitap okuma ile sigara kullanımında azalma [$F(1,1438)=10.30$, $p<0.05$, $R^2=0.01$, $R^2_{adjusted}=0.01$], alkolün en son içildiği gün [$F(1,1438)=24.76$, $p<0.001$, $R^2=0.02$, $R^2_{adjusted}=0.02$] ve ağır epizodik içmede azalma [$F(1,1438)=21.16$, $p<0.001$, $R^2=0.02$, $R^2_{adjusted}=0.01$] arasında anlamlı ilişkiler kurulmuştur. Keyif için kitap okumadaki bir birimlik artış; sigara kullanımını 0.08, yakın dönem alkol kullanımını 0.18 ve ağır epizodik içmeyi 0.10 oranında azaltmıştır.

Tablo 5.4. Keyif için Kitap Okumanın Madde Kullanımına Öngörü Seviyesi

	b	95% CI (LL, UL)		t	p	R ²
Sigara İçme	-0.08	-0.14	-0.03	-3.21	0.001	0.01
Son Gün Alkol Kullanımı	-0.18	-0.25	-0.11	-4.97	0.000	0.02
Ağır Epizodik İçki İçme	-0.10	-0.14	-0.06	-4.60	0.000	0.02

5.4.4. Spora Aktif Katılım

İncelenen diğer koruyucu faktörlere benzer şekilde, spora aktif katılım sigara kullanımındaki azalma ile istatistiksel olarak anlamlı ancak zayıf düzeyde ilişkilidir ($r=-0.06$, $p<.01$) (Tablo 5.1). Spora aktif katılım ile yakın zamanda alkol kullanımı arasında anlamlı olsa da zayıf bir pozitif ilişki gözlemlenmiştir ($r=.12$, $p<.01$). Spora aktif katılım ile madde kullanımı arasında başka bir anlamlı ilişki görülmemiştir.

Son olarak, doğrusal regresyon analizlerine göre sigara kullanımı ve son içki içilen gün, spora aktif katılım tarafından öngörülmüştür (Tablo 5.5). Spora aktif katılım ile sigara kullanımı arasında [$F(1,1454) = 6.17$, $p<0.05$, $R^2=0.004$, $R^2_{adjusted}=0.004$] ve son içki içilen gün arasında [$F(1,1454)=21.51$, $p<0.001$, $R^2=0.02$, $R^2_{adjusted}=0.01$] istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler gözlemlenmiştir. Regresyon katsayılarına göre, spor etkinliğinde bir birimlik artış sigara kullanımını 0.06 azaltırken, son dönemde alkol kullanımını 0.16 artırmıştır.

Tablo 5.5. Spora Aktif Katılımın Madde Kullanımına Öngörü Seviyesi

	b	95% CI (LL, UL)		t	p	R ²
Sigara İçme	-0.06	-0.11	-0.01	-2.48	0.013	0.004
Son Gün Alkol Kullanımı	0.16	0.09	0.23	4.63	0.000	0.02

5.5. Tartışma

Ergenlerde madde kullanımını azaltan koruyucu faktörlerin belirlenmesi, hedefe yönelik önleme stratejilerinin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu çalışma, aile desteği, okula bağlılık, keyif için kitap okuma ve spora aktif katılım gibi birkaç potansiyel koruyucu faktörün Kuzey Kıbrıs'taki ergenlerde madde kullanım davranışlarına olan ilişkisini incelemiştir. Çalışma bulguları tek bir faktörün madde kullanımına karşı bütüncül bir koruma sağlamadığını gösterse de, okula bağlılığın özellikle sigara ve alkol tüketimine karşı en tutarlı ve güçlü ilişkiyi gösterdiğini ortaya koymuştur.

Görüşülen kişilerde okula bağlılık birçok maddenin kullanımına karşı en güçlü koruyucu faktör olarak görülmüş ancak ilişkilerin gücü zayıf ile orta düzey arasında kalmıştır ($r = -0.10$ ile -0.28). Gözlemlenen en güçlü etki, sırasıyla %6 ve %8 olarak sigara ve yakın zamanda alkol kullanımı davranışlarındaki değişiklikler olmuştur. Hem yaşam boyu hem de son 12 ayda esrar kullanımındaki ilişki düşük olsa da istatistiksel olarak anlamlıdır. Dikkat çekici olarak, diğer hiçbir koruyucu faktör esrar kullanımıyla anlamlı düzeyde ilişkili bulunmamıştır. Bu bulgu, 3. Bölümde belirtilmiş olan, görüşülen ergenler arasındaki esrar kullanım yaygınlığının görece düşük olmasını yansıtır olabilir (Spargo, 2025).

Bu bulgular önceki uluslararası çalışmalarla uyumlu olup okula bağlılığın ergen sağlığı ile ilgili davranışlarda koruyucu etkisini göstermektedir. Çok sayıda çalışma, okul ortamlarına aidiyet, bağlanma, bağ kurma ya da katılım duygusu yoluyla bağlı hisseden öğrencilerin madde kullanımına yönelme olasılıklarının daha düşük olduğunu benzer şekilde rapor etmiştir (Dever vd., 2012; Li vd., 2011; Oesterle vd., 2008; Rose vd., 2024; Schulenberg vd., 2005; Steiner vd., 2019). Çeşitli bağlamlarda bu ilişkinin tutarlılığı, etkisinin madde türüne ve bölgeye göre değişebilmesine rağmen, okul katılımının evrensel olarak geçerli bir önleme hedefi olabileceğini düşündürmektedir.

İlginç bir şekilde, Dever vd. (2012) okula bağlılığın, ebeveyn gözlemine nazaran, alkol ve esrar kullanımında daha zayıf bir koruyucu faktör olduğunu bulmuştur. Önceki araştırmalar ayrıca ebeveyn etkisinin ergenlerde madde kullanımında en güçlü öngörücülerden biri olduğunu; olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimleri, destek ve denetimin madde kullanım riskine karşı tampon görevi gördüğünü ortaya koymuştur (Vakalahi, 2001). Buna karşılık, bu çalışmada, %0,4'den %2'ye kadarki değişkenler göz önünde bulundurulduğunda aile desteğinin sigara ve alkol kullanımı ile zayıf bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Fakat bununla birlikte aile desteğinin; okula katılım, keyif için kitap okuma ve spora katılım gibi diğer koruyucu faktörlerle pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüş, bu bulgu aile desteğinin sağlıklı davranışları ve olumlu sosyal katılımı teşvik ederek ergenleri dolaylı biçimde koruyabileceğine işaret etmiştir.

Okula bağlılık kadar etkili olmasa da, aile desteği ve keyif için okuma; sigara kullanımı, alkol kullanımı ve aşırı içme ile tutarlı biçimde daha düşük düzeylerde ilişkilidir (Tablolar 5.2.-5.4.). Bu durum, tek başlarına yeterli olmasalar da bu faktörlerin daha geniş bir koruyucu çerçeveye katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Birleşik Krallık'ta yürütülen yakın tarihli bir boylamsal çalışmada, keyif için kitap okumanın 14 yaşına kadar sigara ve alkol deneme olasılığının anlamlı biçimde daha düşük olmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Mak ve Fancourt, 2020). Yazarların hipotezine göre okumak, bilişsel gelişimi, duygusal düzenlemeyi ve dayanıklılığı artırarak risk alma davranışlarını dolaylı yoldan azaltabilir. Benzer olarak, spor, kulüpler ya da gönüllülük gibi yapılanmış, ebeveyn gözlemleri boş zaman aktivitelerinin, ergenleri tütün ve alkol kullanımına karşı koruduğu görülmektedir (Albertos vd., 2021; Caladwell ve Faulak, 2012). Ayrıca, Albertos vd. (2021), yapılanmamış boş zaman aktivitelerinin alkol kullanımını artırırken, aile bazlı boş zaman aktivitelerinin genel ve arka arkaya içki içme riskini azalttığını bulmuştur. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, destekleyici bir ev ortamının ve toplum dostu boş zaman etkinliklerinin ergenlerin madde kullanımına yönelik kırılganlığını azaltmadaki önemini vurgulamaktadır.

Kitap okuma ve aile katılımı gibi yapılandırılmış boş zaman aktiviteleri koruyucu etkiler gösterse de, tüm boş zaman aktiviteleri aynı düzeyde fayda sağlamaz. Özellikle, spora katılımın rolü farklı madde kullanım davranışlarıyla değişkenlikler göstermesi nedeniyle daha incelikli ve karmaşık görünmektedir (Albertos vd., 2021; Devcic vd., 2018; Dever vd., 2012; Terry-McElrath vd., 2011; Zenic vd., 2023). Bu çalışmada, spora katılım sigara içme ile zayıf negatif bir ilişkiyle basit bir koruyucu etki göstermiş ama son dönem alkol kullanımı ile pozitif ilişkili bulunmuş ve potansiyel bir risk faktörüne işaret etmiştir (Tablo 5.1). Her iki ilişki istatistiksel olarak anlamlı olsa da, güçleri ve etkileri düşüktü (Tablo 5.5.).

Bu model daha önceden sporun sosyal bağlamının eş zamanlı olarak sigara ve esrar kullanımını azaltma gibi sağlıklı davranışları güçlendirirken ergenleri alkol kullanımını normalleştiren ve yüceltlen bir alana maruz bıraktığını söyleyen paradoksal çalışmaları yansıtmaktadır (Devcic vd., 2018; Dever vd., 2012; Terry-McElrath vd., 2011; Zenic vd., 2023). İlginç bir şekilde, bireysel sporlara katılım ve takım sporlarında yapılan fiziksel aktivitelerin artışı alkol kullanımında düşüşe yol açarken, madde kullanımında takım bazlı dinamiklerin oynadığı rolü de ön plana çıkarmaktadır (Devcic vd., 2018; Terry-McElrath vd., 2011), Atletik faaliyetler, fiziksel performans gereklilikleri nedeniyle ergenleri sigara kullanımından caydırabilirken, takım temelli rekabetçi ortamlar alkol kullanımını sosyal kültürün bir parçası olarak teşvik edebilir ya da normalleştirebilir. Bu incelikli bulgular, aile desteği, okul katılımı ve yapılandırılmış ders dışı etkinlikleri içeren kapsamlı önleme stratejileri için bir temel sunmaktadır. Bu çalışma, Kuzey Kıbrıs'ta ergen madde kullanımıyla ilişkili koruyucu faktörlere dair önemli görüşler sunsa da, nedenselliği netleştirmek ve bu faktörleri hedefleyen önleme stratejilerinin etkililiğini değerlendirmek için boylamsal ve müdahale çalışmalarına ihtiyaç vardır.

5.6. Sonuçlar

Kuzey Kıbrıs'taki lise öğrencilerinde madde kullanımını, özellikle sigara, alkol ve esrar, güçlü bir şekilde öngörececek ya da engelleyebilecek tek

bir koruyucu faktör bulunmamaktadır. Fakat, okula bağlılık, bu çalışmada görüşülen ergenlerde özellikle sigara ve alkol kullanımında ve daha düşük seviyede esrar kullanımında en güçlü koruyucu etkiyi göstermiştir. Aile desteği ve keyif için kitap okuma ayrıca, madde kullanım davranışlarında tutarlı ve düşük olsa da, koruyucu bir ilişki göstermiştir. Bu bulgular, okul katılımı girişimlerini, aile temelli müdahaleleri ve yapılandırılmış ders dışı etkinlikleri birleştiren bütüncül önleme stratejilerinin ergenler için koruyucu ortamlar oluşturmada en etkili yaklaşım olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle spora katılım genel olarak olumlu gençlik çıktılarıyla ilişkilendirilse de, ergen sağlığında sık görülen bir paradoks olarak, artan alkol kullanımı riskiyle de ilişkili bulunmuştur. Bu durum, genç sporcular arasında bu riski azaltmak ve sağlıklı davranışları teşvik etmek amacıyla spor ortamlarında koç liderliğinde mesajlar ve takım temelli alkol eğitim programları gibi hedefli önleme çalışmalarının önemini vurgulamaktadır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, okullar, aileler ve gençlik programlarına entegre edilebilecek çok boyutlu ve kanıta dayalı önleme yaklaşımlarına duyulan ihtiyacı vurgulamakta; Kuzey Kıbrıs'ta ergen madde kullanımını azaltmaya yönelik politika yapımcılar için gerekli çerçeveyi sunmaktadır.

5.7. Zorluklar ve Sınırlılıklar

Bu anket bulguları seçilmiş koruyucu faktörler ve Kuzey Kıbrıs'taki ergenlerde madde kullanımı ile ilgili değerli görüşler sunsa da, çalışmanın sınırlılıkları bulunmaktadır ve sonuçlar yorumlanırken dikkatli olunmalıdır. Öz-bildirime dayalı verilerin kullanılması, hatırlama hataları ve sosyal beğenirlik yanlılığı riskini beraberinde getirmekte; bu durum özellikle ergenlerde madde kullanımının eksik bildirilmesine yol açabilmektedir. Buna ek olarak, örneklem sayısı coğrafik ve demografik olarak dar olduğundan bu bulguların daha geniş popülasyonlara genellenebilmesini limitlemektedir. Bölgeler arası kültürel, ekonomik ve sosyo-politik farklılıklar madde kullanım kalıplarını ciddi bir şekilde etkileyeceğinden bu çalışmanın sonuçlarının incelenen bölge dışına aktarılması güçtür.

Kesitsel çalışma deseni, nedensel ilişkilerin kurulmasını ve zaman içindeki değişimlerin izlenmesini sınırlamakta; bu nedenle güncel eğilimler ile ortaya çıkan örüntülerin tam olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Boylamsal bir yaklaşım daha derin sonuçlar üretse de, bu tarz çalışmalar maliyet açısından çoğu zaman daha kısıtlayıcıdır. Ayrıca, önceki yıllardan karşılaştırılabilir verilerin eksikliği koruyucu faktörler ile ergenlerde madde kullanımı arasındaki uzun zamanlı eğilimlerin belirlenebilmesini engellemektedir. Bir diğer önemli limitasyon ise koruyucu faktörlerin karmaşık ve genellikle bağlantılı doğasıdır. Bu yüzden, bunları tek başlarına incelemek interaktif etkilerini gizleyebilir. Dahası çalışma, giderek artan elektronik sigara kullanım yaygınlığını kapsamamış olup, bu durum koruyucu faktörler ile sigara davranışları arasındaki gözlenen ilişkileri etkileyebilir. Bu limitasyonlar, gençlerin madde kullanım örüntülerinde koruyucu faktörlerin rolünü daha iyi anlamak ve etkili, hedefe yönelik önleme stratejileri geliştirmek için daha kapsamlı ve güçlü araştırmalara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Referanslar

- Albertos, A., Koning, I., Benítez, E., & De Irala, J. (2021). Adolescents' alcohol use: does the type of leisure activity matter? A cross-national study. *International journal of environmental research and public health*, 18(21), 11477. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111477>
- Bekiroğulları, Z. (2024a). Comparative Analysis of Substance Use Across Cyprus: Analyzes the Differences and Similarities in Substance Use Between North and South Cyprus. In N. Dağlıoğlu, & S. Kılıç Akıncı (Eds.), *The Landscape of Substance Abuse in Northern Cyprus: Trends, Risks, and Responses* (pp. 22-54). Emanate Publishing House Ltd. <https://doi.org/10.70020/BI.20240801.2>
- Bekiroğulları, Z. (2024b). Profiles of Addiction Treatment Seekers: Individual, Socio-Economic, and Environmental Factors of Those Participating in Addiction Treatment in Northern Cyprus. In N. Dağlıoğlu, & S. Kılıç Akıncı (Eds.), *The Landscape of Substance Abuse in Northern Cyprus: Trends, Risks, and Responses* (pp. 73-94). Emanate Publishing House Ltd. <https://doi.org/10.70020/BI.20240801.4>
- Caldwell, L. L., & Faulk, M. (2012). Adolescent leisure from a developmental and prevention perspective. In T. Freire (Ed.), *Positive leisure science: From subjective experience to social contexts* (pp. 41-60). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5058-6_3
- Devic, S., Sekulic, D., Ban, D., Kutlesa, Z., Rodek, J., & Sajber, D. (2018). Evidencing protective and risk factors for harmful alcohol drinking in adolescence: A prospective analysis of sport-participation and scholastic-achievement in older adolescents from Croatia. *International journal of environmental research and public health*, 15(5), 986. <https://doi.org/10.3390/ijerph15050986>
- Dever, B. V., Schulenberg, J. E., Dworkin, J. B., O'Malley, P. M., Kloska, D. D., & Bachman, J. G. (2012). Predicting risk-taking with and without substance use: The effects of parental monitoring, school bonding, and sports participation. *Prevention Science*, 13(6), 605-615. <https://doi.org/10.1007/s11121-012-0288-z>
- ESPAD Group. (2025). *Key findings from the 2024 European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)*. European Union Drugs Agency. <https://doi.org/10.2810/5746644>
- Hatipoğlu, T. T. (2024). Understanding the Gateway Hypothesis: Discusses the Concept of the Gateway Hypothesis and its Relevance to High School Students in Northern Cyprus. In N. Dağlıoğlu, & S. Kılıç Akıncı (Eds.), *The Landscape of Substance Abuse in Northern Cyprus: Trends, Risks, and Responses* (pp. 1-21). Emanate Publishing House Ltd. <https://doi.org/10.70020/BI.20240801.1>
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood:

- implications for substance abuse prevention. *Psychological bulletin*, 112(1), 64-105. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.64>
- Heradstveit, O., Hysing, M., Breivik, K., Skogen, J. C., & Askeland, K. G. (2023). Negative life events, protective factors, and substance-related problems: A study of resilience in adolescence. *Substance Use & Misuse*, 58(4), 471-480. <https://doi.org/10.1080/10826084.2022.2161319>
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. University of California Press. <https://doi.org/10.4324/9781315081649>
- Ismail, R., Shafurdin, N. S., Shukor, M. S., Mohammed Nawi, A., Abdul Manaf, M. R., Ibrahim, N., Mohd Rasdi, R., Lyndon, N. A., Amit, N., Hassan, S. A., Hanafi, N., Ibrahim, F., Nahla, F., & Wahab, S. (2024). Predictors of drug and substance abuse among school-going adolescents living in drug hotspot in Malaysia. *PLoS One*, 19(6), e0305460. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0305460>
- King, K. M., & Chassin, L. (2004). Mediating and moderated effects of adolescent behavioral undercontrol and parenting in the prediction of drug use disorders in emerging adulthood. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(3), 239-249. <https://doi.org/10.1037/0893-164X.18.3.239>
- Li, Y., Zhang, W., Liu, J., Arbeit, M. R., Schwartz, S. J., Bowers, E. P., & Lerner, R. M. (2011). The role of school engagement in preventing adolescent delinquency and substance use: A survival analysis. *Journal of Adolescence*, 34(6), 1181-1192. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.07.003>
- Locke, T. F., & Newcomb, M. D. (2004). Adolescent predictors of young adult and adult alcohol involvement and dysphoria in a prospective community sample of women. *Prevention Science*, 5(3), 151-168. <https://doi.org/10.1023/b:prev.0000037639.78352.3c>
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development*, 71(3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>
- Maggs, J. L., Frome, P. M., Eccles, J. S., & Barber, B. L. (1997). Psychosocial resources, adolescent risk behaviour and young adult adjustment: is risk taking more dangerous for some than others? *Journal of Adolescence*, 20(1), 103-119. <https://doi.org/10.1006/jado.1996.0067>
- Maggs, J. L., Patrick, M. E., & Feinstein, L. (2008). Childhood and adolescent predictors of alcohol use and problems in adolescence and adulthood in the National Child Development Study. *Addiction*, 103, 7-22. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2008.02173.x>
- Mak, H. W., & Fancourt, D. (2020). Reading for pleasure in childhood and adolescent healthy behaviours: Longitudinal associations using the Millennium Cohort Study. *Preventive Medicine*, 130, 105889. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2019.105889>
- Morojele, N. K., & Brook, J. S. (2001). Adolescent precursors of intensity of marijuana and other illicit drug use among adult initiators. *The Journal of*

- genetic psychology, 162(4), 430-450.
<https://doi.org/10.1080/00221320109597494>
- Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M. R., Manaf, M. R. A., Amit, N., Ibrahim, N., & Shafurdin, N. S. (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC public health*, 21(1), 2088. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11906-2>
- Oesterle, S., Hill, K. G., Hawkins, J. D., & Abbott, R. D. (2008). Positive functioning and alcohol-use disorders from adolescence to young adulthood. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 69(1), 100-111. <https://doi.org/10.15288/jsad.2008.69.100>.
- Patrick, M. E., & Schulenberg, J. E. (2014). Prevalence and predictors of adolescent alcohol use and binge drinking in the United States. *Alcohol research: current reviews*, 35(2), 193-200. <https://doi.org/10.35946/arcr.v35.2.10>
- Perkins, D. F., & Jones, K. R. (2004). Risk behaviors and resiliency within physically abused adolescents. *Child abuse & neglect*, 28(5), 547-563. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.12.001>
- Room, R. (2005). Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and alcohol review*, 24(2), 143-155. <https://doi.org/10.1080/09595230500102434>
- Rose, I. D., Lesesne, C. A., Sun, J., Johns, M. M., Zhang, X., & Hertz, M. (2024). The relationship of school connectedness to adolescents' engagement in co-occurring health risks: A meta-analytic review. *The Journal of School Nursing*, 40(1), 58-73. <https://doi.org/10.1177/10598405221096802>
- Sameroff, A. J. (2000). Developmental systems and psychopathology. *Development and psychopathology*, 12(3), 297-312. <https://doi.org/10.1017/s0954579400003035>
- Sampasa-Kanyinga, H., Bakwa-Kanyinga, F., Hamilton, H. A., & Chaput, J. P. (2022). Cyberbullying involvement, parental support, and cannabis use among adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 133, 105830. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105830>
- Schulenberg, J. E., Merline, A. C., Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Laetz, V. B. (2005). Trajectories of marijuana use during the transition to adulthood: The big picture based on national panel data. *Journal of drug issues*, 35(2), 255-280. <https://doi.org/10.1177/002204260503500203>
- Spargo, E. (in press). Comparative Analysis of Substance Abuse in Students: Northern Cyprus Vs. European Union and Southern Cyprus Findings. In M. Huestis (Ed.), *Substance Abuse in Northern Cyprus: Trends, Risks, and Responses*. Emanate Publishing House Ltd.
- Steiner, R. J., Sheremenko, G., Lesesne, C., Dittus, P. J., Sieving, R. E., & Ethier, K. A. (2019). Adolescent connectedness and adult health outcomes. *Pediatrics*, 144(1), e20183766. <https://doi.org/10.1542/peds.2018-3766>
- Stone, A. L., Becker, L. G., Huber, A. M., & Catalano, R. F. (2012). Review of risk and protective factors of substance use and problem use in emerging

- adulthood. *Addictive behaviors*, 37(7), 747-775.
<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2012.02.014>
- Terry-McElrath, Y. M., O'Malley, P. M., & Johnston, L. D. (2011). Exercise and substance use among American youth, 1991–2009. *American Journal of Preventive Medicine*, 40(5), 530-540.
<https://doi.org/10.1016/j.amepre.2010.12.021>
- Vakalahi, H. F. (2001). Adolescent substance use and family-based risk and protective factors: A literature review. *Journal of drug education*, 31(1), 29-46. <https://doi.org/10.2190/QP75-P9AR-NUVJ-FJCB>
- Zenic, N., Kvesic, I., Corluka, M., Trivic, T., Drid, P., Saavedra, J. M., Foretic, N., Modric, T., & Gilic, B. (2023). Analyzing the relationship between participation in sports and harmful alcohol drinking in early adolescence: Two-year prospective analysis. *Children*, 10(6), 1065.
<https://doi.org/10.3390/children10061065>